

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tukeminen vammaispalveluissa

Niko Tanskanen

Opinnäytetyö, toukokuu 2023

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2023
Sosionomikoulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijä
Niko Tanskanen

Nimeke
Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tukeminen vammaispalveluissa

Toimeksiantaja
Pohjois-Karjalan hyvinvointialue – Siun sote

Tiivistelmä

Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus päätöksentekoon omassa elämässään tulee olla tasavertainen muihin ihmisiin nähden. Opinnäytetyön tarkoituksena oli yksilökeskeisen elämänsuunnittelun (YKS) tukeminen ja edistäminen, sekä asiakasosallisuuden lisääminen Siun soten kehitysvammaisten palveluasumisen yksiköissä. Opinnäytetyön tavoitteena oli laatia kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tueksi sellaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia kommunikoinnin menetelmiä sekä apuvälineitä.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tueksi sellaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia kommunikoinnin menetelmiä (AAC) sekä apuvälineitä.

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt kommunikointikansio on yksi työväline, jolla vammaispalveluissa voidaan tukea asiakasta omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. Kun henkilö voi itse vaikuttaa siihen, mitä hän omalta elämältään toivoo, lisääntyvät henkilön omat vaikutusmahdollisuudet. Tämä vahvistaa yksilön osallisuutta sekä edistää hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden toteutumista.

Kieli
suomi

Sivuja 41
Liitteet 2
Liitesivumäärä 2

Asiasanat
kehitysvammaiset, päätöksenteko, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio

THESIS
May 2023
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Author
Niko Tanskanen

Title
Supporting Person-centered Planning in Disability Services

Commissioned by
Wellbeing services county of North Karelia – Siun sote

Abstract

The right of self-determination of people with developmental disabilities and the opportunity to make decisions in their own lives should be equal to other people. The purpose of the thesis was to support and promote person-centered planning (PCP), as well as to increase customer participation in Siun sote's housing services for people with developmental disabilities. The goal of the thesis was to prepare a communication folder to support a person-centered planning for such clients who need augmentative and alternative communication methods (AAC).

The thesis was implemented as a practice-based-thesis. As a result of the thesis, a communication folder was created, which is designed for person-centered planning. The folder is designed for customers who use augmentative and alternative communication methods (AAC), as well as assistive devices.

The communication folder that was created as a result of the thesis is a tool that can be used in disability services to support clients in decision-making about their own lives. When a person can influence what he wants from his own life, the person's own opportunities for influence increase. This strengthens the participation of the individual and promotes the realization of well-being and equality.

Language
Finnish

Pages 41
Appendices 2
Pages of Appendices 2

Keywords
persons with developmental disabilities, decision-making, augmentative and alternative communication

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Kehitysvammaisuus	5
2.1	Älyllinen kehitysvammaisuus	5
2.2	Kehitysvammaisuuden monitekijäinen malli.....	7
3	Asumispalvelut.....	8
3.1	Kehitysvammaisten henkilöiden asumispalvelut.....	8
3.2	Asumispalvelut yhdenvertaisuuden edistäjänä	10
4	Kehitysvammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus.....	11
4.1	Osallisuus	11
4.2	Itsemääräämisoikeus ja tuettu päätöksenteko	12
5	Asiakassuunnitelmien kokonaisuus	14
5.1	Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma	14
5.2	Palvelusuunnitelma.....	15
5.3	Yksilöllinen itsemääräämisoikeussuunnitelma	15
6	Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi (AAC)	16
6.1	AAC-menetelmät kehitysvammatyössä	16
6.2	Kuvakommunikointi, PCS-kuvat ja WLS-kuvat	17
7	Aikaisemmat opinnäytetyöt	17
8	Opinnäytetyön lähtökohdat	19
8.1	Toimeksiantaja.....	19
8.2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite.....	19
9	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	20
9.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	20
9.2	Opinnäytetyötä ohjaava malli ja prosessi.....	21
9.3	Tiedonhankinta ja osallistaminen.....	22
9.4	Dokumentointi ja arviointi.....	24
10	Opinnäytetyön prosessi	25
10.1	Tavoitteen määrittely	25
10.2	Suunnittelu.....	26
10.3	Toteutusvaihe	29
10.4	Päätäminen ja arviointi	33
11	Valmis tuotos	33
12	Pohdinta.....	36
12.1	Johtopäätökset	36
12.2	Luotettavuus ja eettisyys	38
12.3	Ammatillinen kasvu.....	40
12.4	Hyödynnettävyys ja jatkokehittämisen mahdollisuudet	41
	Lähteet.....	42

Liitteet

- Liite 1 Infokirje
- Liite 2 Saate kansion käyttäjälle

1 Johdanto

Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus päätöksentekoon omassa elämässään tulee olla tasavertainen muihin ihmisiin nähden. Toiminnallisen opinnäytetyöni aiheena on kehitysvammaisten henkilöiden kommunikoinnin tukeminen omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tukeminen ja edistäminen sekä asiakasosallisuuden lisääminen Siun soten kehitysvammaisten palveluasumisen yksiköissä. Opinnäytetyön tavoitteena on laatia kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tueksi sellaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia kommunikoinnin menetelmiä sekä apuvälineitä. Kommunikointikansio on tuotos, jonka avulla pyritään edistämään asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä, sekä omien valintojen ja päätöksien tekemistä. Tämä mahdollistaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja toimijuuden toteutumisen tuetun päätöksenteon kautta. Opinnäytetyön tekoaikaan toimeksiantajana toimi kuntayhtymä Siun soten vammaispalvelut, joka tunnetaan nykyään kuntayhtymän sijaan Pohjois-Karjalan hyvinvointialueena.

2 Kehitysvammaisuus

2.1 Älyllinen kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuuden käsite ei ole yksiselitteinen, ja sillä on erilaisia merkityksiä eri ihmisille. Se ei näyttäydy samalla tavalla esimerkiksi monivammaisen lapsen vanhemmille kuin lievästi kehitysvammaisen nuoren vanhemmille. Kehitysvammaisuutta voidaan pitää käsitteenä erilaisten syiden vuoksi ilmeneville vammaisuuden muodoille, ja toisaalta kyseessä on myös sosiaali- ja terveystaloudissa käytettävä hallinnollinen käsite (Seppälä 2017, 36.)

Ihmisen toimintakykyyn vaikuttavat monet eri osatekijät ja sen syntyminen on monisyinen sarja eri tapahtumia. Kehitysvammaisuuden määrittelyssä käytettävien käsitteiden merkitys on usein kytkeytyneenä asiayhteyteen. Oikeassa asiayhteydessä ammattikielen käsite voi olla tarkasti jotakin ilmiötä kuvaava, mutta väärässä asiayhteydessä puolestaan yksilöä leimaava tai loukkaava. Käsitteitä kuitenkin tarvitaan kuvaamaan esimerkiksi henkilön toimintakykyä ja lähtökohtia omassa elinympäristössään. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 14.)

Älyllinen kehitysvammaisuus tarkoittaa käytännössä henkilön vaikeutta ymmärtää ja oppia uusia asioita sekä soveltaa niitä. Henkilöllä on myös vaikeutta hallita omaa elämäänsä. Lisäksi hankaluuksia usein esiintyy esimerkiksi ympäristöön sopeutumiseen liittyvissä taidoissa, kuten päivittäisissä arjen toiminnoissa ja kommunikoinnissa. Kehitysvammaisuus voidaan jakaa neljään eri luokkaan, joita ovat lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä kehitysvammaisuus. (Åberg 2021.)

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa lapsena oppimisvaikeuksia koulussa ja yksilöstä riippuen lapsi voi opiskella tavallisessa koululuokassa tukitoimien avulla tai hän voi tarvita erityisopetusta. Aikuisena lievästi kehitysvammainen henkilö on yleensä omatoiminen ja pystyy itsenäiseen tai hieman tuettuun asumiseen. Lisäksi useat pystyvät tekemään työtä ja solmimaan hyviä sosiaalisia suhteita. Usein henkilö kuitenkin tarvitsee tukea asiointiin ja palveluiden hankkimiseen tai rahan käyttöön. Keskiasteinen älyllinen kehitysvammaisuus viivästä merkittävästi lapsen kehitystä ja kouluiässä lapsi tarvitsee erityisopetusta. Henkilö pystyy jollain asteella itsensä hoitamiseen ja riittävään kommunikaatiokykyyn. Aikuisena päivittäisen tuen tarve on vaihtelevaa ja asumiseen keskiasteisen älyllisen kehitysvamman omaavat henkilöt tarvitsevat enemmän tukea, kuin lievän älyllisen kehitysvamman omaavat henkilöt. (Kaski ym. 2012, 18.)

Vaikean älyllisen kehitysvamman omaava henkilö tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta elämässään, kuten esimerkiksi asumisessa tai työelämässä. Päivittäisissä toimissaan henkilö voi kuitenkin tulla melko itsenäiseksi pitkän

kuntoutuksen ja tukitoimien avulla. Syvä älyllinen kehitysvammaisuus puolestaan aiheuttaa henkilölle jatkuvan hoivan tarpeen. Henkilöllä on vakavia puutteita kommunikoinnissa ja esimerkiksi kyvyssä huolehtia päivittäisistä toiminnoistaan. Joitakin päivittäisiä toimintoja henkilö voi oppia tekemään myös itsenäisesti, mutta hän tarvitsee ympärivuorokautista valvontaa asumiseen. (Kaski ym. 2012, 20–21.)

Diagnostisia luokitteluja tarkastellessa on tärkeää painottaa, että niissä ei luokitella ihmistä, vaan ihmisen terveydentilaa ja tähän liittyviä piirteitä sekä tarpeita (Kaski ym. 2012, 18). Diagnostiset käsitteet eivät välttämättä ole peräisin arjen todellisuudesta, vaan ne ovat asiantuntijoiden antamia nimiä ja kuvauksia esimerkiksi ihmisen toimintakyvystä (Seppälä 2017, 36). Yksilöä ei tule luonnehtia pelkästään esimerkiksi hänellä olevan vamman perusteella, vaan yksilöllä on monia rooleja ja erilaisten nimien käyttäminen riippuu aina asiayhteydestä. Ihmisen toimintakyky muotoutuu vuorovaikutuksessa hänen älyllisten toimintojensa ja muiden ominaisuuksiensa, sekä oman elinympäristönsä kanssa. Pelkkä älyllisen kehitysvammaisuuden asteen kuvaus ei riitä ennustamaan yksilön elämässä selviytymistä. (Kaski ym. 2012, 18–19.)

2.2 Kehitysvammaisuuden monitekijäinen malli

Kehitysvammaisuuden käsitteeseen kuuluvia eri osa-alueita voidaan kuvata kehitysvammaisuuden monitekijäisen mallin mukaisesti. Tässä mallissa myös korostetaan sitä, että kehitysvammaisuuteen vaikuttavat monet eri tekijät ja että kyseessä on ajan saatossa muodostuva ilmiö. Eri tekijät ilmenevät yksilössä eri tavoilla tiettyinä aikana ja ne näkyvät jokaisen yksilön psykososiaalisessa toimintakyvyssä. Näitä tekijöitä ovat henkiset kyvyt, opitut elämänhallintataidot, terveydentila, osallistuminen, vuorovaikutus ja sosiaaliset roolit, sekä toimintaympäristö (Seppälä 2017, 38–39.)

Henkisillä kyvyillä tarkoitetaan yksilön älykkyyttä laajassa mittakaavassa: kuinka henkilö käsittää ympäristöä ja tapahtumia tai järkeilee esimerkiksi omaa toimintaansa. Siihen liittyy myös henkisen kehityksen ja oppimisen vaikeutta. Näiden kykyjen rajoittuneisuuden täyttyminen on kehitysvammaisuuden

edellytys. Opitut elämänhallintataidot ovat niitä arjen perustaitoja, jotka ovat henkilön ikä- ja kehitysvaiheelle tyypillisiä. Myös sosiaaliset taidot sisältyvät tähän osa-alueeseen. Erilaisia opittuja taitoja voidaan käsitellä joko taitopuutteina tai vahvuuksina. Mikäli henkilöllä on tiettyjä taitopuutteita, arvioidaan henkilön tuen tarvetta niillä osa-alueilla. (Seppälä 2017, 39–40.)

Osalla kehitysvammaisuuden kirjoon kuuluvista henkilöistä on hyvä terveydentila, mutta osalla voi ilmetä esimerkiksi tiettyyn oireyhtymään kuuluvia sairauksia. Terveydentilan vaikutukset yksilöstä riippuen voivat vaihdella paljon, ja ne ovat yhteydessä henkilön toimintakykyyn sekä osallistumisen mahdollisuuksiin. Osallistuminen, vuorovaikutus ja sosiaaliset roolit tekijöinä sisältävät ihmisen sosiaaliset roolit ja osallistumisen esimerkiksi kotona, työssä tai vapaa-ajalla. Jos henkilön mahdollisuudet osallistua ja omaksua erilaisia rooleja ovat vähäiset, vaikuttaa se oppimiskokemuksiin rajoittavana tekijänä. Jos taas osallistumisen mahdollisuudet ovat hyvät, tukee se henkilön oppimista ja toimintakykyä. Ihmisen toimintaympäristöllä käsitetään fyysiset ja sosiaaliset olosuhteet, joissa ihminen elää. Toimintaympäristön kohdalla korostuu esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmat. On tärkeää mahdollistaa erilaisille henkilöille tasavertaiset mahdollisuudet elinikäiseen oppimiseen ja esimerkiksi nykyisessä tietoyhteiskunnassa selkokieliseen tiedonvälitykseen. (Seppälä 2017, 40–41.)

3 Asumispalvelut

3.1 Kehitysvammaisten henkilöiden asumispalvelut

Kehitysvammaisten henkilöiden tarve apuun ja tukeen jokapäiväisessä elämässään vaihtelevat. Jotkut tarvitsevat päivittäisten toimintojen ja askareiden suorittamiseen tukea erittäin paljon ja jotkut puolestaan selviytyvät niistä omatoimisemmin. Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen ja päivittäisen elämän tueksi tarjottavien palvelujen järjestämisen tapa on vaihdellut aikojen saatossa suuresti. Se ei aina ole noudattanut samoja yhteiskunnan enemmistön normeja ja laatuvaatimuksia. Pitkin 1900-lukua yhteiskunnan tarjoama

asumispalvelu kehitysvammaisille henkilöille oli asua laitoksessa. Muut vaihtoehdot olivat lapsuudenkodissa tai omillaan asuminen. Kuitenkin kaikkina aikoina valtaosa kehitysvammaisista on asunut muualla kuin laitoksissa. 1980-luvun jälkipuoliskolla alkoivat yleistyä pienet ryhmäkodit, jotka oli suunniteltu laitosten tilalle. Ryhmäkodeista on nykypäivänä muodostunut maanlaajuinen verkosto. Ne mahdollistavat aikuisen kehitysvammaisen henkilön asumisen ja oman näköisen elämän lapsuudenkodin jälkeen omassa asunnossa. (Seppälä 2017, 16.)

Asumispalveluita voidaan järjestää joko sosiaalihuoltolain, vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perusteella. Asumispalvelut asiakkaalle järjestää hänen kotikuntansa joko julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kautta tai ostamalla palvelun asiakkaalle yksityiseltä palveluntuottajalta. Vammaisten henkilöiden asumispalveluista on säädetty vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalaissa. Vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki ovat erityislakeja, joita sovelletaan silloin, kun henkilö ei saa oman etunsa mukaisia ja riittäviä asumispalveluja sosiaalihuoltolain puitteissa. Palveluja järjestettäessä vammaispalvelulaki on ensisijainen verrattuna kehitysvammalakiin. Kehitysvammaiselle henkilölle asumispalvelut tulee siis järjestää vammaispalvelulain mukaisena palveluasumisena, jos henkilö täyttää edellytykset palvelun myöntämiselle. Jos kuitenkin sosiaalihuoltolain tai vammaispalvelulain mukaiset palvelut eivät riitä kattamaan asiakkaan palveluntarvetta, tulee hänen asumispalvelunsa järjestää kehitysvammalain mukaisena erityishuoltona. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Edellä mainittujen lakien perusteella voidaan asiakkaalle järjestää tuettua asumista, palveluasumista tai tehostettua palveluasumista. Tuetussa asumisessa henkilön itsenäistä asumista tuetaan henkilökohtaisen tarpeen mukaisesti sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla. Tuetussa asumisessa kehitysvammaisella henkilöllä on oma koti, johon tuki tarjotaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021; Kehitysvammaliitto 2021.)

Palveluasumisessa henkilö asuu palveluasunnossa, johon kuuluu asiakkaan tarpeiden mukainen hoito, asiakkaan toimintakykyä tukeva toiminta, osallisuutta

ja sosiaalista kanssakäymistä edistävä toiminta, sekä ateriat-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut. Palveluasuminen on niin sanottua ohjattua asumista. Ohjatussa asumisessa henkilö saa siis päivittäisen tuen ja avun, mutta tätä ei ole tarjolla yöaikaan. Tehostettu palveluasuminen eroaa tästä siten, että hoito ja huolenpito tapahtuu ympärivuorokautisesti. Tällöin puhutaan autetusta asumisesta (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021; Kehitysvammaliitto 2021.)

3.2 Asumispalvelut yhdenvertaisuuden edistäjänä

Vammaisten ihmisten asumisessa lähtökohtana on yhdenvertaisuus muihin ihmisiin nähden, joka edellyttää myös tekoja vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2018, 2). Aktiivisia toimia edellytetäänkin useissa eri paikoissa. Poliittisten päättäjien on ohjattava lainsäädäntöä niin, että kehitysvammaiset henkilöt voivat olla oman elämänsä toimijoita. Palveluntuottajien tulisi kehittää palveluita niin, että ihmisiä ei sijoitettaisi asumaan heille huonosti sopiviin paikkoihin. Ensisijaisessa asemassa ovat kehitysvammaisten henkilöiden omat toiveet ja tarpeet, sekä heidän oma ja läheistensä osallisuus palveluiden suunnittelussa. Ammattilaisten roolina on etsiä keinot, joilla kehitysvammaiset henkilöt pystyvät itse suunnittelemaan omaa elämäänsä ja tuoda omaa ääntänsä kuuluviin. (Konola, Kekki, Tiihonen & Marjamäki 2011, 32.)

Vammaisten henkilöiden asumista ja palveluja käsiteltäessä tulee muistaa asumisen tavanomaisuus ja tarpeellisuus. Ihmiset tulee nähdä yksilöinä eikä ryhmänsä edustajina. Vammaisten ihmisten keskuudessa on hyvin pitkän aikaa vallinnut näkemys, että oman asunnon ja yksityisyyden toteutuminen ovat elämän keskeisiä perusasioita. Vammaisella henkilöllä itsellään tulisi olla oikeus päättää missä ja kenen kanssa hän asuu, tai keneltä hän saa apua. Jos ihminen ei voi vaikuttaa näihin asioihin itse, voidaan tilannetta pitää poikkeuksellisenä. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 18.)

Mahdollisuus päättää omista asioistaan ja asumisestaan vahvistavat ihmisten yhdenvertaisuutta. Asumispalvelut ja ihmisten osallistumista tukevat palvelut

edistävät yhdenvertaisuuden toteutumista. Asumisen arviointiin ja kehittämiseen perustana toimivat ihmisoikeudet ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vammaisia henkilöitä koskeva yleissopimus. Keskeisiä asioita ovat mahdollisuus asua ja osallistua yhteiskunnan toimintaan henkilön itse valitsemallaan tavalla. Suomessa laatukriteerit asumisen arviointiin ja kehittämiseen on laatinut Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK). Nämä laatukriteerit toimivat asumisen arvioinnin ja kehittämisen pohjana myös Siun sotella. Laatukriteerien arvioinnin lähtökohtana on palveluiden vaikutukset asiakkaan omaan elämään. Vaikutuksia tulee tarkastella asiakkaan näkökulmasta hyvinvointiin liittyvänä kokonaisuutena. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2018, 2–3.)

4 Kehitysvammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus

4.1 Osallisuus

Osallisuudella tarkoitetaan sellaiseen kokonaisuuteen kuulumista, jossa ihminen voi liittyä osaksi erilaisia hyvinvoinnin lähteitä ja elämän merkityksellisyyttä lisääviä vuorovaikutussuhteita. Hyvinvoinnin lähteet voivat olla aineellisia, kuten toimeentulo ja asuminen. Ne voivat olla myös aineettomia, kuten turva ja luottamus. Osallisuus näyttäytyy ihmisen elämässä päätäntävaltana ja mahdollisuutena vaikuttaa oman itsensä olemiseen ja tekemiseen. Osallisen ihmisen toimintaympäristö on ihmisen itsensä ymmärrettävissä ja hallittavissa. Lisäksi osallisuus ilmenee vaikutusprosesseissa, joissa ihminen voi vaikuttaa asioihin myös oman itsensä ulkopuolella. Näitä voivat olla esimerkiksi vaikuttaminen jossakin ryhmässä, tai laajemmin yhteiskunnassa. Osallisuus ilmenee myös paikallisesti, kun ihminen voi antaa osansa yhteiseen hyvään, liittyä vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin, sekä osallistua merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 5.)

Vammaispalvelujen sosiaalityön lähtökohtina toimivat sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja vammaisten ihmisten voimaantumisen edistäminen, sekä

yksilön oman elämän vaikutusmahdollisuuksien ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen vahvistaminen. Vammaispalvelut ovat keskeisessä asemassa vammaisten henkilöiden perusoikeuksien, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden, sekä hyvinvoinnin toteutumisessa. (Martin & Romakkaniemi 2021, 203.)

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vammaisia henkilöitä koskeva yleissopimus on viimeisin maailmanlaajuinen ja virallinen asiakirja, joka määrittelee vammaisia ihmisiä koskevia oikeuksia. Sopimuksessa mainitaan mm. vammaisten henkilöiden oikeus itsenäiseen elämään ja osallisuuteen (Teittinen & Rapo 2021, 235.) Sopimuksen tavoitteena on turvata vammaisille henkilöille täysmääräiset ja yhdenvertaiset ihmisoikeudet, perusvapaus sekä ihmisarvon kunnioittaminen. Yleissopimuksen ihmisoikeuksille perustuvassa lähestymistavassa korostuu yhteiskunnallinen osallisuus, jonka voidaan katsoa tarkoittavan täysvaltaisen ja aktiivisen kansalaisuuden painottamista. Osallisuuden käsitteeseen liittyy tällöin vammaisen henkilön oikeuksien ja osallisuuden toteutuminen palvelujärjestelmässä, jolloin voidaan puhua myös asiakaskansalaisuudesta. Kun päätöksenteossa otetaan huomioon ihmisoikeudet ja yhdenvertaisuus, on vammaisten ihmisten osallisuus mahdollistettava kahdella erilaisella tasolla. Näitä tasoja ovat osallisuus henkilön itseään koskevassa päätöksenteossa ja osallisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Vammaisten henkilöiden osallisuutta tulee tukea henkilön toimintakyky, ikä ja hänen oma elämäntilanteensa huomioon ottaen. (Martin & Romakkaniemi 2021, 203–205.)

4.2 Itsemääräämisoikeus ja tuettu päätöksenteko

Itsemääräämisoikeuteen liittyviä asioita on määritelty Suomen lainsäädännössä. Lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on kirjattu, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan oma mielipide. Asiakkaalle on mahdollistettava osallistuminen ja vaikuttaminen omien palvelujensa suunnitteluun. (2000/812 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 8. §.)

Myös Laki kehitysvammaisten erityishuollosta korostaa asiakkaan omia toiveita, mielipidettä, etua ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Laki turvaa asiakkaan osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuden omissa asioissaan, ja pyrkii turvaamaan sekä edistämään asiakkaan hyvinvointia, turvallisuutta ja terveyttä. (1977/519 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 §.)

Vammaispalvelut edistävät vammaisen henkilön mahdollisuuksia yhdenvertaiseen elämiseen ja toimimiseen muiden kansalaisten kanssa. Tavoitteena on henkilön itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen turvaaminen. Henkilölle on mahdollistettava itselleen soveltuvan kielen ja kommunikointikeinojen käyttäminen, sekä tarvittaessa tuettava tätä informaation hankkimisessa, mielipiteen muodostamisessa ja sen ilmaisemisessa. Päätöksenteossa asiakkaan tahdon selvittämiseen tulee varata riittävät resurssit ja hänen kuulemisellaan sekä osallisuudellaan tulee olla aito merkitys. Erilaiset vaihtoehdot tulee tuoda ilmi, ja päätöksenteossa tulee toteutua itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, sekä tarvittaessa tuettu päätöksenteko. (Martin & Romakkaniemi 2021, 205–206.)

Kun henkilöä tuetaan tekemään itse valintoja ja päätöksiä, jotka koskevat hänen omaa elämäänsä, puhutaan tuetusta päätöksenteosta. Tuetulla päätöksenteolla pyritään varmistamaan henkilön omien toiveiden ja tahdon toteutuminen. Tukea tulee antaa sekä oman tahdon muodostamisessa, että sen ilmaisussa. Tuetun päätöksenteon ei tule olla kuitenkaan toisen ihmisen puolesta päättämistä. Ennen kuin päätös jossakin asiassa tehdään, tulee henkilöllä olla tiedossaan eri vaihtoehdot vaikutuksineen. Kun päätös on tehtynä, tulee lisäksi ratkaista, kuinka asia saadaan käytännössä toteutettua. Tyypillinen toteutustapa tuetulle päätöksenteolle on läsnäolo päätöstilanteessa ja tilanteessa hankalilta tuntuvien asioiden selvittäminen. Lisäksi tuettu päätöksenteko voi olla avustamista neuvotteluissa, tiedon etukäteen hankkimista ja ymmärrettävään muotoon asettamista tai esimerkiksi teknistä apua, jos se helpottaa päätöksen tekoa. (Sivula 2016, 24–25.) Tuetun päätöksenteon on tarkoitus edistää vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja toimijuuden toteutumista. Henkilöllä tulisi olla mahdollisuus tuettuun päätöksentekoon esimerkiksi hänen sosiaali- ja terveystalvuluistaan päätettäessä. Päätöksenteon tuki on kuitenkin

aina vapaaehtoista ja vammaisen henkilön tulisi voida valita itse ne henkilöt, jotka hänelle tukea antavat. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2017.)

5 Asiakassuunnitelmien kokonaisuus

5.1 Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma

Siun soten tuottamissa kehitysvammaisten palveluissa asiakaslähtöiseen työskentelyyn kuuluvat kolmen erilaisen asiakassuunnitelman tekeminen. Näitä suunnitelmia ovat yksilökeskeinen elämänsuunnitelma, palvelusuunnitelma ja yksilöllinen itsemääräämisoikeussuunnitelma. (Juvonen 2018, 1.)

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu tarkoittaa henkilön oman tahdon ja tuen tarpeen selvittämistä. Se on myös filosofia, jonka juuret ovat kansalaisuudessa ja voimaantumisessa. Sen tarkoituksena on tukea ihmistä elämään itsenäistä ja osallistavaa elämää. Suunnittelun avulla voidaan ottaa selvää, kuinka ihmiset haluavat elää, mikä heille on jokapäiväisessä elämässä tärkeitä ja kuinka he haluavat elää tulevaisuudessa. Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman laatimisella pyritään kohti sitä, että ihminen voisi elää itse haluamansalaista elämää. Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa otetaan huomioon positiiviset puolet ihmisen elämässä, sen sijaan, että keskityttäisiin negatiivisiin asioihin. Näitä ovat esimerkiksi omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden kartoittaminen. (Department of Health 2010, 12.)

Siun sotella yksilökeskeinen elämänsuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa ennen palvelusuunnitelmaa. Jokaiselle asumispalvelun asiakkaalle on nimetty yksi tai useampi omaohjaaja tai omahoitaja, joiden päävastuulla yksilökeskeisten elämänsuunnitelmien laatiminen yhdessä asiakkaan kanssa on. Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tarkoituksena on kartoittaa kokonaisvaltaisesti asiakkaan omat tarpeet, toiveet ja tavoitteet. Näitä tietoja hyödynnetään palvelusuunnitelman laatimisessa, vaikka yksilökeskeistä elämänsuunnitelmaa ei varsinaiseen palvelusuunnitelmaan liitetäkään. (Juvonen 2018, 1.)

5.2 Palvelusuunnitelma

Sosiaalihuoltolain mukaan palvelutarpeen arvioinnissa on laadittava asiakassuunnitelma. Sen sijaan voidaan laatia tilanteen vaatiessa myös vastaava suunnitelma, kuten vammaispalvelulain määrittämä palvelusuunnitelma. Palvelusuunnitelmaan kirjataan ne tukitoimet ja palvelut, joita vammaisen henkilö tarvitsee jokapäiväisen elämänsä tueksi. Suunnitelmassa tulee käydä ilmi ne asiat, joilla on merkitystä, kun asiakkaan palvelujen sisältö, järjestämistapa ja määrä päätetään. Näitä asioita ovat henkilön toimintakyky, elämäntilanne ja palvelutarve. Suunnitelma tulee laatia asiakaslähtöisesti ja tavoitteena tulisi olla viranhaltijan ja asiakkaan yhteinen näkemys tarvittavista palveluista. Asiakkaan oma näkemys ja toiveet tulee kirjata suunnitelmaan. Asiakkaan omaa näkemystä selvittäessä tulee huolehtia asiakkaan kuulluksi tuleminen sopivin kommunikaatiokeinoin tai esimerkiksi tulkkauspalvelun avulla. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

5.3 Yksilöllinen itsemääräämisoikeussuunnitelma

Kehitysvammaiselle henkilölle laaditaan erityishuolto-ohjelma, jos asiakas ei saa tarvitsemiaan palveluita ensisijaisten lakien perusteella, tai jos niitä ei ole mahdollisuus toteuttaa asiakkaan edun mukaisesti. Erityishuollon palveluja voivat olla esimerkiksi asumispalvelut tai työ- ja päivätoiminta. (Siun sote 2022.) Yksilöllinen itsemääräämisoikeussuunnitelma laaditaan kaikille niille asiakkaille, jotka kuuluvat erityishuolto-ohjelman piiriin. Suunnitelmaan kirjataan toimenpiteet, joilla edistetään asiakkaan itsemääräämisoikeutta ensisijaisesti ilman rajoitustoimenpiteiden käyttämistä, kohtuulliset mukautukset, joilla turvataan henkilön osallistuminen ja osallisuus, sekä henkilön käyttämät kommunikointimenetelmät ja liikkumisen suunnitelma. Lisäksi yksilöllisessä itsemääräämisoikeussuunnitelmassa määritellään ne keinot, joilla erityishuolto voidaan toteuttaa ensisijaisesti ilman, että käytetään rajoitustoimenpiteitä. Jos arvioidaan, että henkilön erityishuollossa joudutaan käyttämään rajoitustoimenpiteitä, kirjataan nämä toimenpiteet suunnitelmaan. (Hirvonen 2020, 1–2.) Yksilöllinen itsemääräämisoikeussuunnitelma tulee liitteeksi palvelusuunnitelmaan (Juvonen 2018, 1).

6 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi (AAC)

6.1 AAC-menetelmät kehitysvammatyössä

Ihmisen ominaisin kommunikointikeino on puhuminen. Puheen tuottaminen voi kuitenkin olla joskus osin puutteellista tai henkilön puhekyky voi puuttua kokonaan. (Huuhtanen 2011, 15.) Kehitysvammaisten henkilöiden toimintakyky vaihtelee paljon. Henkilöillä kuitenkin yleisesti esiintyy aistien toimintavajautta ja esimerkiksi liikuntavammoja, josta johtuen kaikenlaisten puhetta korvaavien kommunikoinnin muotojen käyttämisestä voi olla hyötyä. (von Tetzchner & Martinsen 1999, 93.) Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarkoituksena on mahdollistaa viestien välittäminen. Puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista käytetään lyhennettä AAC, joka tulee englannin kielen termistä Augmentative and Alternative Communication. (Huuhtanen 2011, 15.)

Puhetta korvaavaa kommunikointia hyödynnetään niissä tilanteissa, joissa henkilö ei kommunikoi ollenkaan puheella. Heille ensisijainen ja pysyvä tapa kommunikoida on jokin muu kuin puhe. Puhetta tukevaa kommunikointia hyödynnetään silloin, kun henkilön puhe on epäselvää tai muutoin puutteellista, ettei välitetty viesti tule ymmärretyksi. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käyttäessä tulee kuitenkin muistaa, etteivät ne sulje pois mahdollisia luonnollisia kommunikointikeinoja. Näitä ovat mm. äännähdykset, ilmeet ja eleet. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja voivat olla esimerkiksi tukiviittomat tai kuvakommunikointi. Tukiviittomien kohdalla puhutaan ei-avusteisesta kommunikoinnista, sillä henkilö tuottaa kielellisen ilmauksen itse. Kuvakommunikoinnin kohdalla puolestaan puhutaan avusteisesta kommunikoinnista, sillä kielellinen ilmaus on käyttäjistä fyysisesti erillään. (Huuhtanen 2011, 15.)

Kommunikoidessa voidaan käyttää erilaisia apuvälineitä, joiden tehtävänä on helpottaa käyttäjänsä ilmaisua. Perinteisimpiä apuvälineitä ovat erilaiset kansiot ja osoitustaulut, joissa on kuvia, graafisia merkkejä, sanoja tai kirjaimia.

Apuvälineitä voidaan käyttää suoran valinnan avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että apuvälineen käyttäjä osoittaa esimerkiksi sormellaan suoraan sitä, mitä hän haluaa sanoa. (von Tetzchner & Martinsen 1999, 93.)

6.2 Kuvakommunikointi, PCS-kuvat ja WLS-kuvat

Graafisia merkkejä, kuten valokuvia tai PCS-kuvia, voidaan käyttää apuna henkilöillä, jotka eivät esimerkiksi kykene käyttämään tukiviittomia. Kuvia voidaan käyttää myös tukemaan henkilön itseilmaisua viittomien ja puheen lisänä. Kommunikointikuvia voidaan tehdä itse esimerkiksi valokuvista ja lehdestä leikatuista kuvista, mutta yleistä on käyttää valmista kuvamateriaalia ja kuvapankkeja. (Huuhtanen 2011, 49, 58–59.)

Kuvakommunikoinnissa on Suomessa, kuin myös kansainvälisesti käytetty paljon PCS-kuvamateriaalia (Picture Communication Symbols). PCS-kuvat ovat käytännössä yksinkertaisesti esitettyjä piirroskuvia, joita on saatavilla värillisenä ja mustavalkoisena. PCS-kuvat ovat helposti tietokoneella muokattavissa ja suomenkielisenä niitä löytyy useita tuhansia. PCS-kuviin perustuvia kommunikointimateriaaleja tehdään usein Boardmaker -nimisellä tietokoneohjelmistolla. (Huuhtanen 2011, 61.) Suomessa on käytössä myös WLS-kuvasto (Widgit Symbols), johon kuuluu niin ikään useita tuhansia kommunikoinnin tueksi tehtyjä piirroskuvia (Papunet 2021). Widgit-kuvasympoleja hyödyntävällä SymWriter-tietokoneohjelmistolla käyttäjä voi tuottaa kuvitettua tekstiä, jossa jokaisen kirjoitetun sanan yläpuolelle ilmestyy sanaa vastaava Widgit-symboli. Näin voidaan muodostaa kokonaisia kuvitettuja lauseita, tehdä toimintaohjeita tai luoda esimerkiksi päiväjärjestyksiä. (Haltija Group Oy 2022.)

7 Aikaisemmat opinnäytetyöt

Virpi Annala-Suojanen on tehnyt vuonna 2017 pro gradu -tutkielman ”Kehitysvammaisten kokemuksia itsemääräämisoikeudestaan”. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka kehitysvammaiset kokevat oman

itseääräämisoikeutensa ja kuinka se ilmenee käytännössä heidän arjessaan. Annala-Suojanen käytti tutkimusaineistona seitsemän samassa ryhmäkodissa asuvan kehitysvammaisen henkilön haastatteluita. Haastatteluissa ilmeni, etteivät tutkimukseen osallistuneet kokeneet juurikaan itseääräämisoikeutta omien asioidensa suhteen, mutta olivat silti tyytyväisiä elämäänsä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneet kokivat, että he kaipaavat omassa päätöksenteossaan harjoittelua ja kaikessa toiminnassaan runsaasti tukea. (Annala-Suojanen 2017.)

Piritta Ruuska on tehnyt vuonna 2019 erityispedagogiikan pro gradu - tutkielman ”Huomaa mitä sanon – Etnografinen tutkimus spontaanista AAC-avusteisesta kommunikoinnista”. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia keinoja, joita puhumaton henkilö käyttää vuorovaikutuksellisissa aloitteissaan. Lisäksi tutkimuksessa tutkittiin sitä, millaisia haasteita kommunikoinnissa AAC-menetelmiä käyttävät henkilöt kohtaavat. Tutkimuksen tuloksissa esitettiin, että kehitysvammaiset henkilöt, jotka kommunikoivat AAC-menetelmien avulla, tekevät aktiivisesti spontaaneita aloitteita kommunikoinnissaan sekä käyttävät tähän monipuolisesti erilaisia keinoja. Tutkimus osoitti, että apuvälinein kommunikoiva henkilö on kykenevä kertomaan omista mielipiteistään ja näkemyksistään. Tutkimus osoitti myös AAC-menetelmiä käyttävien henkilöiden tarpeellisuuden osallistua heitä itseään koskevaan tutkimukseen. (Ruuska 2019.)

Opinnäytetyössään ”Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu työvälineenä mielenterveys- ja päihdekuntoutuksessa” Anne-Mari Turunen ja Tiina Kaarto käsittelivät yksilökeskeistä elämänsuunnittelua mielenterveys- ja päihdekuntoutujien parissa vuonna 2016. Opinnäytetyössä kävi ilmi, että työntekijät olivat omaksuneet yksilökeskeisen elämänsuunnittelun hyvin ja sitä pidettiin hyvänä, mutta osin haastavana työvälineenä. (Kaarto & Turunen 2016.)

8 Opinnäytetyön lähtökohdat

8.1 Toimeksiantaja

Opinnäytetyöni tekoaikana toimeksiantaja oli Siun sote eli Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymä, nykyiseltä nimeltään Pohjois-Karjalan hyvinvointialue. Siun sote tuottaa julkisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, sekä lisäksi pelastustoimen palveluja Pohjois-Karjalassa (Siun sote 2021). Opinnäytetyö toteutettiin Siun soten vammaispalveluissa. Otin yhteyttä tammikuussa 2021 Siun soten vammaispalveluiden palvelusuunnittelijaan ja esittelin ideani opinnäytetyölle. Ajatus yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun liittyvästä opinnäytetyöstä syntyi alun perin opintojeni syventävässä harjoittelussa syksyllä 2020, jossa käsittelin myös yksilökeskeisen elämänsuunnittelun ja asiakasosallisuuden teemoja. Harjoittelun lopussa tein johtopäätöksiä jatkokehittämisen mahdollisuuksista, joka synnytti ajatuksen mahdollisesta opinnäytetyöstä. Lisäksi aihevalintaan vaikuttivat omat kokemukseni työelämästä tehostetun palveluasumisen ohjaajana.

Helmikuussa 2021 pidin palaverin palvelusuunnittelijan kanssa, jossa yhteisen keskustelun tuloksena päätin muutamasta esille nousseesta ideasta lopullisen opinnäytetyön aiheen. Opinnäytetyön aihepiiriksi valikoitui ”AAC-kuvamateriaalin koostaminen ja luominen Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tueksi”. Esittelin aihepiiriin myös vammaispalveluiden palvelujohtajalle, joka piti tehtävää opinnäytetyötä toivottavana.

8.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena on yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tukeminen ja edistäminen, sekä asiakasosallisuuden lisääminen Siun soten kehitysvammaisten palveluasumisen yksiköissä. Opinnäytetyön tavoitteena on laatia kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tueksi sellaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia kommunikoinnin menetelmiä sekä apuvälineitä.

Opinnäytetyöprosessissa syntyvä tuotos on kommunikointikansio, jonka tarkoituksena on toimia asiakkaan sekä työntekijän yhteisenä apuvälineenä yksilökeskeistä elämänsuunnitelmaa laatiessa. Kommunikointikansion avulla pyritään edistämään asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä, sekä omien valintojen ja päätöksien tekemistä. Tämä mahdollistaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja toimijuuden toteutumisen tuetun päätöksenteon kautta.

9 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

9.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisella opinnäytetyöllä tavoitellaan käytännön toiminnan ohjeistamista ja opastamista, tai toiminnan järjeistämistä ja järjestämistä ammatillisessa kentässä. Se on vaihtoehto ammattikorkeakoulussa tehtävälle tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Käytännössä se voi olla esimerkiksi jokin ammatilliseen käyttöön tehty opas tai tapahtuman toteuttaminen. Toteutustapa voi olla mm. kansio, kirja tai internetsivut. Tärkeää toiminnallista opinnäytetyötä tehdessä on se, että siinä yhdistyvät käytännön toteutus tutkimusviestinnälliseen raportointiin. Lisäksi sen tulisi olla työelämälähtöinen ja käytännönläheinen sekä tutkimuksellisella asenteella toteutettu. (Vilka & Airaksinen 2003, 9–10.)

Valitsin toiminnallisen opinnäytetyön siksi, että koen sen tukevan omaa oppimistani ja yhteyttä työelämään parhaalla mahdollisella tavalla. Opinnäytetyöni aihevalinta ja opinnäytetyön toteutustapa ovat nousseet esille omista kokemuksistani ollessani harjoittelussa ja sen jälkeen työssä Siun soten kehitysvammaisten tehostetun palveluasumisen yksikössä. Oma kokemukseni asiakkaiden kanssa tehtävästä työstä kahden vuoden ajalta, positiivinen palaute kollegoilta opinnäytetyön ideasta ja varmistus tuotoksen toivottavuudesta esihenkilöiltä sinetöivät sen, että tämä toiminnallinen opinnäytetyö on merkityksellistä toteuttaa.

9.2 Opinnäytetyötä ohjaava malli ja prosessi

Kehittämisprosessi muodostuu eri tehtävistä, joita ovat perustelu, organisointi, toteutus, arviointi ja levittäminen (Toikko & Rantanen 2009, 64). Oman kehittämistyöni prosessin hallinnan menetelmänä käytän lineaarista mallia, jolla kehittämistoiminnan tehtäväkokonaisuutta voidaan yksinkertaisimmillaan tarkastella (Virtanen 2000, Toikon & Rantasen 2009, 64 mukaan). Projektityön kirjallisuudessa lineaarista vaihemallia kuvataan seuraavasti vaiheistettuna:

1. Tavoitteen määrittely
2. Suunnittelu
3. Toteutus
4. Päättäminen ja arviointi

(Pelin 1999, Toikon & Rantasen 2009, 64 mukaan.)

Valitsin opinnäytetyöhöni lineaarisen mallin, koska koin sen selkeästi strukturoiduksi ja järjestelmälliseksi malliksi. Tämä selkeytti opinnäytetyön monien eri osien organisointia ja hallintaa, sekä vei prosessin alusta loppuun tietyssä ennalta pohditussa järjestyksessä.

Ensin lineaarisessa mallissa projektin perustaksi määritellään jokin tavoite, joka pyritään selkeästi rajaamaan. Tarvittaessa voidaan määritellä myös erilaisia alatavoitteita. Tavoite voi perustua esimerkiksi tunnistettuun tarpeeseen tai yksittäiseen ideaan. Tämä on perusta koko projektille, johon prosessi rakentuu. (Virtanen 2000, Toikon & Rantasen 2009, 64 mukaan.) Opinnäytetyöni tavoite perustuu tunnistettuun tarpeeseen. Omia huomioitani kehittämistarpeesta ovat puoltaneet myös työelämän toimijat. Näin on syntynyt tavoitteen määrittely ja perusta kehittämistyölle, josta on siirrytty suunnitteluvaiheeseen.

Kun projektin tavoite on määritelty, määritellään suunnitteluvaiheessa projektin toteuttajat ja laaditaan riskianalyysi. Tämän lisäksi voidaan ennalta kartoittaa, tukeeko ennakoitu lopputulos organisaation tavoitteita ja onko sen toteutumiseen olemassa tarvittavat teknilliset ja taloudelliset edellytykset. Suunnitteluvaiheen lopputuotoksena syntyy projektisuunnitelma, johon

sisältyvät projektin aikataulutus, budjetti, riskianalyysi, resurssianalyysi, tieto projektiorganisaatiosta, työsuunnitelma sekä viestintä- ja dokumentointisuunnitelma. Suunnitelmasta käy ilmi myös vastualueet. (Toikko & Rantanen 2009, 65.)

Opinnäytetyössäni olen soveltanut lineaarisen mallin suunnitteluvaiheen komponentteja omaan opinnäytetyöhöni sopivaksi. Esimerkiksi riskianalyysin tai budjetin tekemistä en katsonut tarpeelliseksi projektin kannalta tehdä. Sen sijaan olen ottanut huomioon toiminnallisen opinnäytetyön näkökulmasta oleelliset asiat, kuten tarkan työsuunnitelman laatimisen.

Toteutusvaiheessa suunnitelma konkretisoituu joksikin tuotteeksi, prosessiksi tai malliksi. Projektin tulokset pyritään ottamaan käyttöön niin, että ne ovat hyödynnettävissä tai levitettävissä. Viimeisenä vaiheena lineaarisessa mallissa on päättäminen ja arviointi, johon kuuluvat loppuraportointi, projektiorganisaation purkaminen ja jatkoideoiden esittäminen. (Toikko & Rantanen 2009, 65.) Toiminnallisen opinnäytetyöni toteutusvaiheen tuotoksena valmistuu kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnitelman laatimisen tueksi.

9.3 Tiedonhankinta ja osallistaminen

Kehittämistyössä on monenlaista hyötyä siitä, että asiakkaat ja työntekijät osallistuvat kehittämiseen. Tuloksellisuuden ehtona voidaan pitää sidosryhmien osallistamista suunnitteluun ja päätöksentekoon työn alusta alkaen. Näin tulevat otetuiksi huomioon eri tahojen intressit ja tarpeet. Kun yhteistyökumppanit osallistuvat toimintaan, lisää se sitoutumista itse kehittämiseen. Kehittämisprosessi ei etene ulkopuolisena toimintana, vaan siihen vaaditaan kumppaneita eli osallisia. (Toikko & Rantanen 2009, 90, 96.)

Tiedonhankinta opinnäytetyössäni tapahtui teoriakirjallisuuteen perehtymisen lisäksi työelämän osallistamisen keinoin. Osallistamisessa toteutin käyttäjä- ja toimijakeskeistä tapaa.

Toimintatutkimuksellisessa lähestymistavassa kehittämisen on hyvä tapahtua siinä ympäristössä, jossa kehitettävä toiminta tapahtuu. Lähtökohtana on se, että kehittämistä ovat toteuttamassa ne ihmiset, joiden elämään kehittämistoiminta liittyy, ja kehittäminen tapahtuu siellä, missä käytännön työn haasteet ovat läsnä. Kehittämisprosessia pystytään ohjaamaan toimijoiden intressien ja tavoitteiden suuntaan, kun heiltä itseltään kerätään tietoa. Tietoa voidaan käyttää myös palvelun tai tuotteen kehittämiseen käyttäjien tarpeita vastaavaksi. Käyttäjät ja toimijat ovat parhaita todellisuuden asiantuntijoita, jonka vuoksi heitä kuullaan. Työkaluna tähän voi olla esimerkiksi keskustelutilaisuus. (Toikko & Rantanen 2009, 95–96.)

Toteutin opinnäytetyöni tiedonhankintaa työelämää osallistaen Juuassa sijaitsevassa Poikolanpihassa, joka on kehitysvammaisille tehostettua palveluasumista tarjoava Siun soten yksikkö. Tiedonhankinta toteutettiin ennen kommunikointikansion valmistamisen aloittamista ryhmäkeskustelun keinoin. Valitsin tiedonhankinnan kohteeksi ryhmäkodin ja sen työntekijät, sekä menetelmäksi ryhmäkeskustelun siksi, että sain kerättyä mahdollisimman konkreettisia ajatuksia juuri siitä toimintaympäristöstä ja heidän arjestaan, johon kommunikointikansio tulisi käyttöön.

Ryhmäkeskustelulla tarkoitetaan 5–10 henkilön ryhmän haastattelua tiettyyn teemaan liittyen, jossa pääosassa on ryhmä, ei niinkään haastattelijaa. Tämän vuoksi ryhmäkeskustelussa haastattelijasta käytetään mieluummin termiä moderaattori tai fasilitaattori. Haastattelijaa ohjaa keskustelua ja havainnoi millaisia ajatuksia ryhmä aiheesta esittää. Ryhmäkeskustelussa henkilöt muodostavat yhteistä ymmärrystä ja keskeistä antia on osallistujien yhteinen tiedon tuottaminen. (Pietilä 2017, 88.) Poikolanpihan työntekijöille järjestetyssä ryhmäkeskustelussa oli tavoitteena selvittää, millaisia kuvia heidän mielestään kommunikointikansion eri osa-alueissa tuli olla. Lisäksi kommunikointikansion ensimmäisen version valmistuttua työntekijät antoivat kirjallista palautetta siihenastisesta tuotoksesta. Opinnäytetyöhön liittyvästä tiedonhankinnasta tiedotettiin ennakkoon Poikolanpihan työntekijöitä infokirjeellä (liitteessä 1).

9.4 Dokumentointi ja arviointi

Opinnäytetyöpäiväkirja on henkilökohtainen opinnäytetyöprosessin dokumentointi, johon tulevat ideoinnit, pohdinta ja matkan varrella löytyvä kirjallisuus raporttia varten. Toiminnallisessa opinnäytetyössä keskeisiä arvioitavia asioita ovat työn idea ja tavoite, työn toteutustapa sekä koko prosessin raportointi. Opinnäytetyöpäiväkirjaan on hyvä kirjata muutosprosessi, joka koskee opinnäytetyön ideaa, tavoitetta ja toteuttamista. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 19–20, 154–159.)

Dokumentoinnin työvälineenä käytin omassa työprosessissani opinnäytetyöpäiväkirjaa. Arvioinnissa menetelmänä käytin jatkuvaa itsereflektiota. Kun tein opinnäytetyössä syntynyttä tuotosta eli kommunikointikansiota, kirjasin jokaisen työskentelykerran jälkeen muutosprosessiin liittyvät asiat seuraaviin kysymyksiin peilaten opinnäytetyöpäiväkirjaani:

- Mikä oli aihe ja tavoite?
  - Millaiset asiat johtivat idean sekä tavoitteen täsmentämiseen?
  - Mikä oli uusien valintojen joukko?
  - Mihin valintoihin päädyit ja miksi?
  - Miten perustelisit lopulliset valintasi kohderyhmään, tietoperustaan ja toimeksiantajan toiveisiin nojautuen?
- (Vilkkä & Airaksinen 2003, 20, 22.)

Prosessiarviointi on yhteydessä tiiviisti itse kehittämisprosessiin. Arviointi ei ole erillinen tehtävä, vaan se kohdentuu kehittämisprosessissa oleviin tehtäviin, kuten esimerkiksi perusteluun, organisointiin ja toteuttamiseen. Arvioinnin aineisto muodostuu virallisesta ja epävirallisesta kehittämistyön dokumentoinnista. Aineistoja muodostuu useita, ja niitä arvioidaan prosessin aikana. Olennaista arvioinnissa on, että kerätyn aineiston pohjalta pystytään arvioimaan kriittisesti toimintaa ja sen lähtökohtia, sekä kohdentamaan ja täsmentämään itse kehittämistoimintaa. Prosessia toisin sanoen ohjataan arvioinnin perusteella. (Toikko & Rantanen 2009, 82–83.)

Jatkuvan reflektoinnin ja reflektointia ohjaavien kysymysten tavoitteena oli johtaa omaa työskentelyäni läpi prosessin työn jatkuvan dokumentoinnin, oman työni arvioinnin ja työn tavoitteellisuuden näkökulmista. Jokaisen työskentelykerran aikana pohdittavia ja kirjattavia asioita olivat esimerkiksi miksi valitsin kommunikointikansion johonkin aihepiiriin tietynlaisia kuvia, kuinka se palvelee kohderyhmää, palveleeko se tietoperustan valossa viestinnän tavoitteellisuutta ja vastaako se toimeksiantajan tarvetta. Oman arviointini lisäksi muodostui tiedonhankinnan yhteydessä prosessia eteenpäin vievää palautetta myös työelämästä.

10 Opinnäytetyön prosessi

10.1 Tavoitteen määrittely

Ajatus yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun liittyvästä opinnäytetyöstä heräsi opinnoissani syventävän harjoittelujakson jälkeen. Syventävässä harjoittelussa kehittämistyöni tarkoitus oli organisoida ja mahdollistaa harjoittelupaikan jokaisen asiakkaan yksilökeskeisen elämänsuunnitelman päivittäminen ajan tasalle. Näin pääsin tutustumaan ensimmäistä kertaa yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun ja kuinka sitä käytännössä voidaan toteuttaa.

Otin yhteyttä Siun soten palvelusuunnittelijaan ja esitin alustavan idean opinnäytetyöstä ja sen aihepiiristä. Sovimme palaverin, jossa keskustelimme asumispalvelujen kehittämisen tarpeista. Keskustelun pohjalta valmistui kolme alustavaa opinnäytetyön aihetta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun teemaan liittyen, joita olivat asumispalvelujen ja päivätoiminnan välisen yhteistyön kehittäminen, kyselytutkimus kuinka yksilökeskeiseen elämänsuunnitelmaan kirjatut asiat toteutuvat käytännössä, sekä kommunikaatiomateriaalien tekeminen asiakkaiden osallisuuden tukemiseksi. Esittelin nämä ideat sähköpostilla Siun soten vammaispalveluiden palvelujohtajalle, joka piti tehtävää opinnäytetyötä mahdollisena sekä toivottavana.

Kaikkien alustavien aiheiden taustalla oli sama kokonaistavoite, eli asiakasosallisuuden lisääminen ja yhteisten työvälineiden luominen kaikkiin Siun soten kehitysvammaisten asumisyksiköihin. Myöhemmin opinnäytetyön tavoitteet tarkentuivat nykyiseen muotoonsa. Tämän pohjalta syntyi opinnäytetyökirjoitelma, jossa tehtävä opinnäytetyö määriteltiin toiminnalliseksi, ja opinnäytetyön ensimmäiseksi työotsikoksi ”AAC-kuvamateriaalin koostaminen ja luominen yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tueksi”.

10.2 Suunnittelu

Aloitin tuotoksen suunnittelun pohtimalla ensin, kuinka se on teknisesti mahdollista toteuttaa ja millaisia työvälineitä tuotoksen valmistamiseen on olemassa. Tämä oli tärkeä lähtökohta siitä syystä, että pystyin ennalta määrittelemään millaiset ovat tekniset mahdollisuudet ja edellytykset ennen varsinaisen sisällön suunnittelua. Päädyin käyttämään Boardmaker- ja SymWriter -ohjelmistoja, sillä näiden ohjelmistojen ominaisuudet vastasivat alustavaa ajatusta tehtävästä kuvamateriaalista. SymWriter -ohjelmistolla pystyin luomaan tuotokseen kuvitettua tekstiä, joka tulisi olemaan asiakkaalle esitettävien kysymysten esitysmuoto. Boardmakerilla puolestaan pystyin luomaan valmiita PCS-kuvia kysymyksiin vastaamisen tueksi. Ohjelmistojen maksulliset lisenssit olivat myös Siun soten työntekijöiden käytettävissä jo valmiiksi, joten pystyin sopimaan niiden käytöstä toimeksiantajan kanssa suoraan.

Kun tuotoksen työvälineet oli päätetty, siirryin tiedonhankintaan sisällön suunnittelua varten. Ensimmäisenä työvaiheena oli kartoittaa jo olemassa oleva materiaali ja ohjeistukset, joita toimeksiantajalla oli käytössään. Yksilökeskeistä elämänsuunnitelmaa varten oli olemassa ohje työntekijöille, kuinka suunnitelmaa asiakkaan kanssa täytetään ja millaisia asioita suunnitelmassa on tarkoituksena tuoda esille. Tämän lisäksi olemassa olivat Power Point -ja Word-muotoiset pohjat, joiden sisältö oli sama. Molemmissa pohjissa olivat otsikot, joiden alle suunnitelmaa asiakkaan kanssa täytettäisiin. Tässä vaiheessa huomasin, että suunnitelman sisältöä oli tuotu asiakkaalle näkyväksi niukasti. Suunnitelmapohjissa oli otsikoita, kuten ”Ihmissuhteet” tai ”Terveys ja

turvallisuus”. Tutkittuani olemassa olevan materiaalin, tulin siihen johtopäätökseen, että yksilökeskeisen elämänsuunnitelman pohjassa olevia otsikoita tulisi konkretisoida asiakkaalle selkeämpään ja saavutettavampaan muotoon. Näin ollen kirjoitin suunnitelmapohjan jokaisen otsikon alle itse, millaisia konkreettisia kysymyksiä asiakkaalle voisi esittää, etteivät ne jäisi liiaksi abstraktille tasolle.

Esimerkiksi otsikon ”Ihmissuhteet” alle hahmottelin kysymykset ”Ketkä ihmiset ovat minulle tärkeitä?” ja ”Ketkä tekevät kanssani yhteistyötä?” ja esimerkiksi ”Terveys ja turvallisuus” otsikon alle ”Kuinka terveydentilani vaikuttaa elämäni?” ja ”Mitä apuvälineitä minä käytän?”. Muunsin suunnitelmapohjan kaikki otsikot konkreettisiksi kysymyksiksi työntekijöille tehtyä ohjeistusta apuna käyttäen, jossa oli kuvattu millaisia asioita suunnitelmaan tulisi asiakkaan elämästä kuvailla. Näin syntyi ensimmäinen malli siitä, millainen kokonaisuus kommunikointikansio tulisi olemaan. Kansioon tulisi asiakkaalle esitettävät kysymykset kuvitetun tekstin keinoin esitettynä. Lisäksi jokaisen kysymyksen alle tulisi valmis valikoima PCS-kuvia, joista asiakas voisi osoittaa haluamaansa.

Ennen kuin jatkoin tiedonhankintaa työelämään, arvioin tekemäni koonnin uudelleen pienen tauon jälkeen, joka muutti alkuperäistä ajatustani kommunikointikansion muodosta. Koin että jos jokaisen kysymyksen alla on valmiiksi ulkopuolisen henkilön päättämä ja rajaama valikoima kuvia, voisi se olla liiaksi asiakkaan omaa päätöksentekoa tiettyyn suuntaan ohjaava malli. Tämän perusteella arvioin ja ideoin kommunikointikansion sisältöä uudelleen sellaiseen tapaan, jossa asiakkaalla olisi suuremmat mahdollisuudet valikoida kuvia kansioista itse.

Pohdinnan lopputuloksena huomasin, että yksilökeskeisessä elämänsuunnitelmassa toistuvat tietyt teemat. Jos saisin nimettyä nämä teemat, voisin jakaa kommunikointikansion kuvat näiden teemojen alle. Tällöin kommunikointikansion kuvitetut kysymykset voisivat olla erillään ja valintakuvat omien teemojensa alla irrallaan kysymyksistä. Esimerkiksi jos asiakkaalle esitettävä kysymys olisi ”Ketkä ihmiset ovat minulle tärkeitä?”, löytyisi kansioista

teema "Läheiset ihmiset", jonka alla puolestaan voisi olla kuvia, kuten "äiti", "isä", "sisko", "veli" ja "ystävä". Toisena esimerkkinä, jos kysymys olisi "Kuinka minä kommunikoin?", voisi kansiossa olla teema "Kommunikointi", jonka alla kuvia kuten "puhua", "viittoa", "AAC-kansio" tai "tabletti".

Suunnitelma

5 (12)

4. Ihmissuhteet

Kysymys:

-Ketekä ihmiset ovat minulle tärkeitä?

-Ketekä tekevät kanssani yhteistyötä?

Teema: Ihmissuhteet

Kuvia: Perhe, vanhemmat, ohjaajat, lääkäri, fysioterapeutti, työtoiminnan ohjaajat, esimies,

Kuva 1. Muistiinpanoja Siun soten lomakepohjassa.

Koin että tällä tavalla toteutettu kommunikointikansio tuottaisi enemmän valinnan mahdollisuuksia, jonka lisäksi jonkin tietyn teeman kuvat voisivat sopia useampaankin kysymykseen, kuin vain yhteen tiettyyn. Arvioin tämän myös jatkokehityksen näkökulmasta hyväksi tavaksi, sillä jokaisen teeman alle olisi jatkossa mahdollista työntekijöiden itsensä lisätä kuvia tarpeen mukaisesti. En suunnitellut tässä vaiheessa teemoja valmiiksi, vaan siirryin tiedonhankinnan osalta työelämän puoleen.

Tiedonhankinnan tueksi järjestin ryhmäkeskustelun kehitysvammaisille tehostettua palveluasumista tarjoavaan Poikolanpihan ryhmäkotiin. Keskustelu toteutettiin videokokouksena Microsoft Teams -palvelun kautta vallinneen pandemiatilanteen takia. Keskustelun tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, millaisia kuvia kommunikointikansiossa tulisi työntekijöiden näkökulmasta olla.

Ryhmäkeskusteluun osallistui viisi Poikolanpihan työntekijää. Esittelin ryhmäkeskustelun aluksi vielä lyhyesti opinnäytetyöni ja sen hetkisen ajatuksen

tuotoksesta, sekä kuinka olin työprosessissa tähän pisteeseen päätynyt. Ohjasin keskustelua käymällä yksilökeskeisen elämänsuunnitelman pohjaa läpi kohta kohdalta ja pyytämällä työntekijöitä pohtimaan mikä teema kuhunkin kysymykseen voisi liittyä. Kun työntekijät olivat pohtineet teemoja, pyysin heitä vielä pohtimaan millaisia kuvia kunkin teeman alla voisi olla. Keskustelu eteni kohta kohdalta loogisesti ja sain kerättyä työntekijöiden konkreettisia ehdotuksia teemoista ja kuvista kattavasti. Keskustelu sivusi koko ajan ryhmäkodin arkea ja asiakkaita, joten kerätty tieto syntyi suoraan siitä ympäristöstä ja kokemuksista, johon kommunikointikansion oli myös tarkoitus tulla käyttöön. Keskustelun lopuksi sovimme ajankohdan, jolloin lähettäisin kommunikointikansion ensimmäisen version ryhmäkotiin testattavaksi. Tämän jälkeen Poikolanpihan työntekijät antaisivat sähköpostilla palautetta ja kehitysideoita, mitä kommunikointikansioon tulisi lisätä ja tulisiko joitain asioita muuttaa tai poistaa.

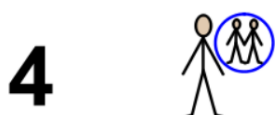
10.3 Toteutusvaihe

Toteutusvaiheen alkaessa minulla oli tarkka suunnitelma siitä, mitä kommunikointikansioon tuleva sisältö tulee olemaan. Oman suunnittelutyöni ja tiedonhankinnan pohjalta minulla olivat muistiinpanoissani valmiiksi muotoillut asiakkaalle esitettävät kysymykset, PCS-kuvien teemat sekä konkreettiset kuvat teemojen alle. Toteutusvaiheen tehtäväksi jäi koota kaikki materiaali yhtenäiseksi kommunikointikansioksi SymWriter- ja Boardmaker -ohjelmistoilla. Työskentelin kansion toteutuksen parissa kolmena eri kertana Siun soten Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan tiloissa, josta tarvittavat työvälineet ja toimitilat löytyivät.

Ensimmäisellä työskentelykerralla tutustuin SymWriter-ohjelmistoon ja sen ominaisuuksiin, jonka jälkeen aloin kirjoittamaan asiakkaalle esitettäviä kysymyksiä puhtaaksi kuvitettuna tekstinä. Pyrin vielä jokaisen kysymyksen kohdalla kiinnittämään huomiota lauseen selkeyteen ja muokkasin lauserakenteita tarvittaessa. Kun olin saanut kirjoitettua kaikki kysymykset kuvitettuna, oli viimeinen tehtävä oikolukea teksti läpi kirjoitusvirheiltä, sekä mahdollisilta kuvitusvirheiltä. Koska ohjelmisto kuvitti jokaisen sanan automaattisesti, ei kaikkien sanojen kuvitus ollut välttämättä oikeassa

kontekstissa. Näin ollen kuvitettu teksti tuli käydä vielä tarkasti itse läpi ja muuttaa manuaalisesti ne kuvat johonkin muuhun, jotka eivät asiayhteydessä kuvanneet sanaa oikealla tavalla. Koska tavoitteena oli selkeästi luettava ja saavutettava kokonaisuus, kävin kuvien korjaamisen jälkeen läpi lauseiden fonttikoot ja rivivälit.

Sain ensimmäisellä työskentelykerralla asiakkaalle esitettävien kysymysten ensimmäisen version valmiiksi, joten perehdyin lopuksi vielä siihen, missä tiedostomuodossa voin tuoda kuvitetun tekstin ohjelmistosta ulos. Vaihtoehtoja oli käytännössä yksi, eli kuvitetun tekstin kopioiminen ohjelmistosta kuvamuodossa muualle. Ohjelmisto ei antanut vaihtoehtoa tuoda materiaalia esimerkiksi suoraan PDF-muotoon. Tässä vaiheessa tein johtopäätöksen, että jos haluan materiaaleista yhden PDF-tiedoston, pitää ainakin SymWriterin osalta kaikki materiaali kopioida ohjelmistosta ensin Word-dokumenttiin ja sitä kautta muuntaa PDF-muotoon. Tämä aiheutti hieman lisää työtä, sillä jo kerran selkeään ja saavutettavaan muotoon SymWriterissa asetteleman teksti ja kuvat piti asettaa vielä kerran uudelleen Word-dokumentissa.

4. Ihmissuhteet

 Ketkä ovat minulle tärkeitä ihmisiä?

Kuva 2. SymWriter -ohjelmistolla kuvitettua tekstiä.

Toisella työskentelykerralla siirryin PCS-kuvien työstämiseen Boardmaker-ohjelmistolla. Työskentely alkoi niin ikään ohjelmiston ominaisuuksiin ja mahdollisuuksiin perehtymällä. Tavoittelin PCS-kuvienkin kohdalla niiden esitystavan selkeyttä, joten päädyin laittamaan kuusi kuvaa kullekin sivulle. Näin kuvat olivat tarpeeksi suuria yhdellä sivulla esitettäväksi ja rajattu kuvien määrä piti kokonaisuuden visuaalisesti selkeänä. Boardmaker mahdollisti jokaisen sivun muuntamisen suoraan PDF-muotoon, joten kommunikointikansion ensimmäinen versio oli toisen työskentelykerran jälkeen kasassa. Lähetin kommunikointikansion ensimmäisen version Poikolanpihan työntekijöille arvioitavaksi, ja jäin odottamaan sähköpostitse palautetta, jonka perusteella saisin valmistettua tuotoksen loppuun.

Kuva 3. Boardmaker-ohjelmistolla tehtyjä PCS-kuvia.

Kolmannen työskentelykerran tavoitteena oli valmistaa kommunikointikansio loppuun saadun palautteen perusteella. Palautteesta kävi ilmi, että ensimmäisen version kysymyksiä ja osioiden kuvitusta pidettiin hyvänä ja

selkeästi muotoiltuina. Koska kommunikointikansio sisälsi asiakkaiden viikko-ohjelmaa varten viikonpäivät, toivottiin niihin värikoodit, koska useimmat asiakkaat tunnustivat viikonpäivät värien avulla. Esimerkiksi maanantai on väriltään vihreä, tiistai sininen ja keskiviikko valkoinen. Tämän lisäksi palautteessa oli runsas määrä konkreettisia toiveita, mitä kuvia jokaisen teeman alla voisi olla lisää. Näitä olivat työ- ja päivätoimintaan liittyvät kuvat, arjen siirtymiin liittyvät kuvat, harrastuksiin liittyvien kuvien erittely (esim. musiikki - kuvan pilkkominen soittamiseen, laulamiseen ja musiikin kuunteluun), erilaiset terapiat sekä apuvälineet.

Maanantai:

Tiistai:

Keskiviikko:

Kuva 4. Viikonpäivät värikoodattuina.

Jatkoin työskentelyä saadun palautteen perusteella. Koska kuvia oli toivottu paljon lisää, paljastui haasteeksi ohjelmiston rajallisuus kuvien osalta. Moni kuva jäi lisäämättä kommunikointikansioon, koska niitä ei ohjelmistosta löytynyt. Osan toivotuista kuvista pystyi rakentamaan itse niin, että lisäsi jonkin kuvan ja muutti kuvan otsikon itse joksikin muuksi. Tämä toimi vain harvoissa tapauksissa, joissa kuvan sisällön sai vastaamaan uutta otsikkoa. Kuvien rajallisuus johtui vanhasta ohjelmistoversiosta, johon oli kuitenkin tulossa päivitys, joka toisi ohjelmistoon useita tuhansia uusia kuvia. Koska tämä päivitys ei sattunut opinnäytetyön tekemisen aikaan, otin sen huomioon jättämällä Siun sotelle muokattavat projektitiedostot kaikesta tekemästani materiaalista. Näin puuttuvia kuvia pystyisi lisäämään jälkeen päin uudella ohjelmistoversiolla.

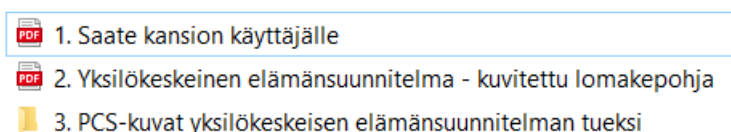

10.4 Päättäminen ja arviointi

Toteutusvaiheen jälkeen työskentely päätettiin ja prosessia sekä tuotosta arvioitiin. Sovimme loppuraportointia ja jatkoideoiden esittämistä varten palaverin palvelusuunnittelijan kanssa. Palaverissa nostimme esiin vielä viimeisiä muutostarpeita ja sovimme kansion jättämisestä sekä levittämisestä Siun sotelle. Palaverin lopuksi totesimme työn valmiiksi ja päätimme yhteistyön tämän opinnäytetyön osalta. Työtä oli tarkoitus esitellä myös Siun soten vammaispalveluiden esihenkilöpalaverissa, mutta tämä palaveri ei kuitenkaan toteutunut.

11 Valmis tuotos

Päätin työskentelyn ja saatoin kommunikointikansion loppuun kokoamalla sen osa-alueet erillisistä PDF-tiedostoista yhteen kansioon numeroituun järjestykseen. Kommunikointikansio jakautui kolmeen eri osioon, joita ovat 1. Saate kansion käyttäjälle, 2. Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma – kuvitettu lomakepohja ja 3. PCS-kuvat yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tueksi.

Kuva 5. Valmis kokonaisuus kansioituna.

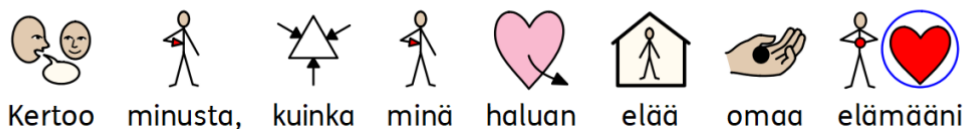
Lisäksi laadin saateen kansion käyttäjille, joka tuli kommunikointikansioon johdannoksi (liite 2). Luovutin valmiin kommunikointikansion toimeksiantajalle digitaalisessa muodossa pilvipalvelun kautta. Tämän lisäksi luovutin tekemäni materiaalin muokattavat projektitiedostot Siun soten käyttöön, jotta niiden jatkokehittäminen mahdollistuisi helposti.

Työskentelyn päättyessä arvioimme Siun soten palvelusuunnittelijan kanssa yhdessä opinnäytetyöprosessissa syntyneitä kommunikointikansiota.

Tekstisisällön näkökulmasta totesimme muutostarpeeksi joidenkin kysymysten

selkiyttämisen. Esimerkiksi ymmärtääkö asiakas käsitettä, kuten ”yhteistyötaho” tai jääkö sanan ”arki” sisältö liian abstraktille tasolle. Myös asiakkaan omiin toiveisiin pureutuvia kysymyksiä todettiin tarvittavan vieläkin enemmän, esimerkiksi kysymys ”Mitä sinun arkeesi kuuluu?” voisi olla mieluummin ”Mitä sinä itse toivoisit, että arkeesi kuuluu?”.

Tuotoksen kuvat ja asiakkaan omaa roolia päätöksentekijänä esiintuva minämuoto, sekä selkeä ja saavutettava luettavuus todettiin tuotoksen onnistumiseksi. Päätimme, että loppukeskustelun tuloksena palvelusuunnittelija tekee kommunikointikansioon havaitut muutokset, jonka jälkeen tuotos jää Siun soten käyttöön.

Kuva 6. Kommunikointikansion kansilehti.

10. Toiveet ja unelmat

 &

 haaveilen:

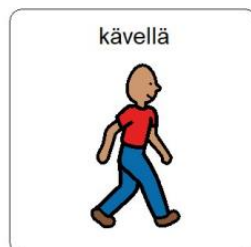
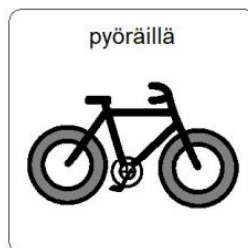
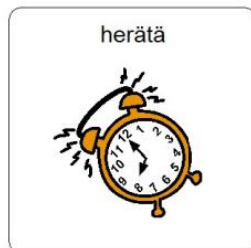

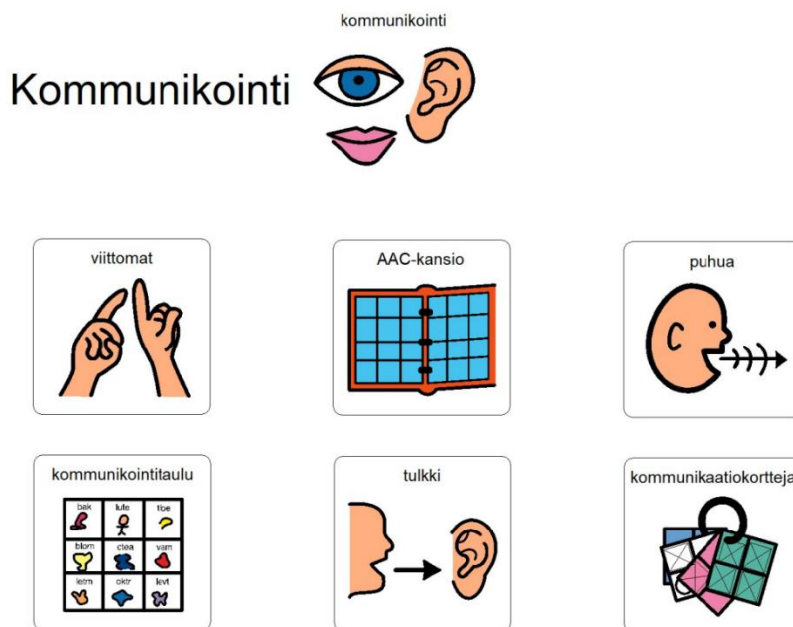

Kuva 7. Toiveet ja unelmat.

Arki ja rutiinit

Kuva 8. Arki ja rutiinit.

Kuva 9. Kommunikointi.

12 Pohdinta

12.1 Johtopäätökset

Vammaisten ihmisten asumisessa lähtökohtana on yhdenvertaisuus muihin ihmisiin nähden, joka edellyttää myös tekoja vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2018, 2). Ensisijaisessa asemassa ovat kehitysvammaisten henkilöiden omat toiveet ja tarpeet, sekä heidän oma ja läheistensä osallisuus palveluiden suunnittelussa. Ammattilaisten roolina on etsiä keinot, joilla kehitysvammaiset henkilöt pystyvät itse suunnittelemaan omaa elämäänsä ja tuoda omaa ääntänsä kuuluviin. (Konola, Kekki, Tiihonen & Marjamäki 2011, 32.)

Mahdollisuus päättää omista asioistaan ja asumisestaan vahvistavat ihmisten yhdenvertaisuutta. Asumispalvelut ja ihmisten osallistumista tukevat palvelut edistävät yhdenvertaisuuden toteutumista. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2018, 2–3.) Vammaispalvelujen sosiaalityön lähtökohtina toimivat sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja vammaisten ihmisten voimaantumisen edistäminen, sekä yksilön oman elämän vaikutusmahdollisuuksien ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen vahvistaminen.

Vammaispalvelut ovat keskeisessä asemassa vammaisten henkilöiden perusoikeuksien, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden, sekä hyvinvoinnin toteutumisessa. (Martin & Romakkaniemi 2021, 203.)

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tukeminen ja edistäminen, sekä asiakasosallisuuden lisääminen Siun soten kehitysvammaisten palveluasumisen yksiköissä. Opinnäytetyöni tavoitteena oli laatia kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tueksi sellaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia kommunikoinnin menetelmiä sekä apuvälineitä.

Opinnäytetyössäni syntynyt kommunikointikansio on yksi työväline, jolla vammaispalveluissa voidaan tukea asiakasta omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. Kun henkilö voi itse vaikuttaa siihen, mitä hän omalta elämältään toivoo, lisääntyvät henkilön omat vaikutusmahdollisuudet. Tämä vahvistaa yksilön osallisuutta, sekä edistää hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Kommunikointikansion yhtenä lähtökohtana oli asiakaslähtöinen tyyli, joka itsessään lisäisi asiakasosallisuutta palveluasumisen yksikön asiakkaille. Sisältö on aseteltu asiakkaan omaa päätöksentekoa ja itsemääräämisoikeutta tukien: Kuinka minä haluan elää omaa elämäni ja kuinka sinä voit neuvoa, auttaa ja rohkaista minua siinä.

Vammaispalvelut edistävät vammaisen henkilön mahdollisuuksia yhdenvertaiseen elämiseen ja toimimiseen muiden kansalaisten kanssa. Tavoitteena on henkilön itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen turvaaminen. Henkilölle on mahdollistettava itselleen soveltuvan kielen ja kommunikointikeinojen käyttäminen, sekä tarvittaessa tuettava tätä informaation hankkimisessa, mielipiteen muodostamisessa ja sen ilmaisemisessa. (Martin & Romakkaniemi 2021, 205–206.) Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin (AAC) tarkoituksena on mahdollistaa viestien välittäminen (Huuhtanen 2011, 15). Kommunikoidessa voidaan käyttää erilaisia apuvälineitä, joiden tehtävänä on helpottaa käyttäjänsä ilmaisua. Perinteisimpiä apuvälineitä ovat erilaiset kansiot ja osoitustaulut, joissa on kuvia, graafisia merkkejä, sanoja tai kirjaimia. Apuvälineitä voidaan käyttää suoran valinnan

avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että apuvälineen käyttäjä osoittaa esimerkiksi sormellaan suoraan sitä, mitä hän haluaa sanoa. (von Tetzchner & Martinsen 1999, 93.)

Kommunikointikansio lukeutuu perinteisiin apuvälineisiin ja se on suunniteltu kokonaisuudessaan tukemaan ja edistämään yksilökeskeistä elämänsuunnittelua asumispalveluissa. Kommunikointikansiossa asiakkaalle tuodaan näkyväksi ne asiat, joita tavoitteellinen yksilökeskeinen elämänsuunnittelu vaatii. Tekstisisällössä on huomioitu selkeä kieli, sekä fonttien ja rivivälien osalta saavutettavuuden näkökulma. Kaikki teksti on kuvitettu ja suoran valinnan mahdollisuus otettu huomioon teemoitettujen PCS-kuvien avulla. Kommunikointikansion avulla pyritään edistämään asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä, sekä omien valintojen ja päätöksiä tekemistä. Tämä mahdollistaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja toimijuuden toteutumisen tuetun päätöksenteon kautta.

Kun kommunikointikansiota käytetään asiakastyössä, on hyvä arvioida asiakaskohtaisesti millaiset työvälineet ja menetelmät yksittäiselle asiakkaalle sopivat. Kommunikointikansion käyttäminen voi toimia jollekin asiakkaalle erinomaisena apuna itseilmaisun tukena, jollekin voivat sopia paremmin muut tuetun päätöksenteon keinot. Tärkeätä on valita niitä apuvälineitä, joista asiakas hyötyy. Apuvälineitä voi käyttää ja hyödyntää myös rinnakkain. Huomioon tulee ottaa kaikki keinot, joita asiakas käyttää kommunikoidessaan. Apuvälineet ovat työskentelyn tukena, ja asiakas voi täydentää mielipiteensä ilmaisua esimerkiksi tukiviittomin tai omaa laajaa AAC-kansiotaan käyttäen, jos asiakkaalla sellainen on.

12.2 Luotettavuus ja eettisyys

Yleisten eettisten periaatteiden mukaan tutkimusta tehtäessä on kunnioitettava tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja yksityisyyttä, sekä itsemääräämisoikeutta ja muita oikeuksia. Merkittävää on välttää aiheuttamasta tutkittaville riskejä tai haittoja. (Vuori 2022.)

Vaikka toiminnallinen opinnäytetyö ei ole tutkimus, liittyy siihen kuitenkin tutkimuksellinen asenne, ja sen luotettavuutta sekä eettisyyttä voidaan peilata laadullisen tutkimuksen kriteereihin. Opinnäytetyöni yksi vaiheista oli osallistaa työntekijöitä kehittämisprosessissa kommunikointikansion suunnitteluun ja käytännössä testaamiseen.

Henkilöllä on oikeus osallistua tai kieltäytyä osallistumasta ja henkilön vapaaehtoisuus tulee huomioida tarkasti. Hänellä on myös oikeus keskeyttää osallistumisensa ilman erityistä syytä. Henkilön tulee saada tietoonsa mitä osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja millainen on kerättävän aineiston säilyttämisen elinkaari. Tiedot tehtävästä työstä annetaan tutkittavalle henkilölle ymmärrettävällä tavalla ja hänelle annetaan riittävästi aikaa osallistumispäätöksen tekemiseen. Tutkimukseen liittyvät riskit ja mahdolliset hyödyt tulee ilmoittaa realistisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9.)

Opinnäytetyöni oli luonteeltaan toiminnallista kehittämistä, johon osallistui Siun soten työntekijöitä. Opinnäytetyöhön ei sisällynyt esimerkiksi kyselytutkimusta tai haastatteluja, eikä työntekijöiden tai asiakkaiden henkilötietoja kerätty tai käytetty missään vaiheessaan opinnäytetyöprosessia. Tätä opinnäytetyötä varten laadittiin toimeksiantosopimus kolmena (3) kappaleena, opinnäytetyön tekijälle, toimeksiantajalle ja oppilaitokselle. Tiedonhankintaan liittyen lähetettiin infokirje Poikolanpihan työntekijöille, josta kävi ilmi opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja mihin työntekijöiden näkemyksiä tiedonhankinnassa tullaan käyttämään. Tarve tutkimusluvan hakemiselle selvitettiin opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa toimeksiantajan osaamisen kehittämisen asiantuntijalta. Koska kyseessä oli toiminnallinen opinnäytetyö, jossa ei käytetty tutkimusmenetelmiä tutkimustarkoituksessa, ei tarvetta tutkimuslupien hakemiselle ilmennyt. Kommunikointikansion valmistumisen jälkeen luovutin toimeksiantajalle täydet oikeudet muokata ja jatkokehittää tekemääni tuotosta.

Tietoperustan kokoamisessa keskeinen taito on etsiä ajantasaista tutkittua ja näyttöön perustuvaa tietoa, josta koostamalla saadaan yhdistettyä uusi, tiettyä kehittämistyötä tukeva tiedon kokonaisuus. Olennaista ovat mahdollisimman

hyvät lähteet, kuten oman alan keskeiset teorit, perusteokset, arvostetut tutkijat ja julkaisut. On tärkeätä löytää lähteitä, joissa samat asiat on löytänyt useampikin tutkija. Yhtä lailla tärkeätä on löytää lähteitä, jotka keskustelevat samasta aiheesta keskenään, mutta eri näkökulmista. Toiminnallisessa opinnäytetyössä lähteinä voi käyttää myös toimeksiantajaorganisaation sisäisiä materiaaleja. Lähteiden käytön tulee olla tarkoituksenmukaista ja eettisesti kestävä. (Kostamo, Airaksinen & Vilka 2022, 62–63.)

Olen kirjoittanut opinnäytetyöraportin avoimesti ja rehellisesti. Lähteiden käytössä olen kiinnittänyt huomiota lähteiden laatuun ja lähteiden väliseen vuorovaikutukseen. Esimerkiksi kehitysvammaisuutta ei ole käsitelty vain lääketieteellisestä näkökulmasta, vaan on tuotu esille, kuinka se voi ilmetä eri ihmisten toimintakyvyssä yksilöllisesti. Olen koonnut työhöni tutkittua tietoa, josta on muodostunut omaa kehittämistyötäni tukeva kokonaisuus. Kaikessa tähän raporttiin kokoamassani tiedossa on huomioitu asianmukainen kirjoitustapa ja lähdeviitteet. Lähdeviitteillä olen osoittanut, ettei tässä opinnäytetyössä ole harjoitettu plagiointia. Tämä opinnäytetyö, niin kuin kaikki opinnäytetyöt, on tarkastettu plagiointin poissulkemiseksi.

12.3 Ammatillinen kasvu

Halusin tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, jonka kokisin itse tarpeelliseksi toteuttaa, ja joka nousisi konkreettisesti esiin työelämän tarpeista. Opinnäytetyöni tekeminen on sijoittunut pitkälle aikavälille ja olen itse samanaikaisesti toiminut alan työtehtävissä koko opinnäytetyöprosessin ajan. Opinnäytetyön pitkäjänteinen tekeminen on osoittanut, kuinka teoreettisesti moniin eri osa-alueisiin käytännön työn ilmiöt voivat jakautua, ja mistä näkökulmista niiden tarpeellisuutta voidaan perustella. Opinnäytetyöprosessi on syventänyt tutkimuksellista ajattelutapaa ja kuinka sitä voi tuoda osaksi toiminnallista tekemistä. Opinnäytetyön tekeminen ilman työparia on ollut itsensä johtamisen taitoja kasvattavaa ja näin ollen omaa työuraani tukeva prosessi. Opiskelun ja työelämässä toimimisen yhdistäminen on ollut osin haastavaa, mutta ammatillista kasvua huomattavan paljon tukevaa aikaa. Toiminnallisen opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle sopivin tapa päättää

sosiaalialan opinnot, koska opinnäytetyöprosessissa ovat yhdistyneet ja syventyneet niin työelämässä toimiminen kuin myös laaja tietoperustan hallinta.

12.4 Hyödynnettävyys ja jatkokehittämisen mahdollisuudet

Opinnäytetyössä syntynyt kommunikointikansio on tarkoitus levittää kaikkiin Siun sotien kehitysvammaisten palveluasumisen yksiköihin yhtenäiseksi työvälineeksi. Myös muokattavat projektitiedostot tuotoksen materiaalista on jätetty käyttöön toimeksiantajalle jatkokehityksen mahdollistumiseksi, ja näin ollen sen jatkokäyttö sekä hyödynnettävyys huomioitu.

Vaikka kommunikointikansio jaetaan sähköisessä muodossa Siun sotien yksiköihin, voi kansion tarvittaessa tulostaa ja esimerkiksi leikata kuvia irti, jos tämä toimintatapa tukee asiakasta päätöstilanteessa parhaiten.

Kommunikointikansioon voi myös yksikkö- ja asiakaskohtaisesti lisätä tai poistaa tarpeen mukaan kuvia. Näin mahdollistuu tämän kommunikoinnin apuvälineen käytön jatkuvuus ja ajantasainen toimivuus.

Laajemman jatkokehittämisen näkökulmasta kokisin hyväksi selvittää ja pohtia, voisiko vastaavalle rajatulle aiheelle, kuten yksilökeskeiselle elämänsuunnittelulle, valmistaa myös kommunikointimateriaalia. Konkreettisenä esimerkkinä voisi olla kommunikointikansio, joka olisi tehty esimerkiksi yksilöllisen itsemääräämisoikeussuunnitelman tueksi. Myös digitaalisuuden roolin lisääminen ja mahdollisuuksien huomioiminen voisi olla jatkokehittämisen näkökulmasta oleellinen asia.

Lähteet

- Annala-Suojanen, V. 2017. Kehitysvammaisten kokemuksia itsemääräämisoikeudestaan: fenomenologinen tapaustutkimus. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Department of Health. 2010. Personalisation through Person-Centred Planning. Lontoo: Department of Health.
- Haltija Group Oy. 2022. Kuvakirjoitusohjelma SymWriter. <https://www.haltija.fi/tuotteet/kommunikointi-ja-nako/kommunikoinnin-apuohjelmat/symwriter/>. 27.1.2022.
- Heister Trygg, B. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat, ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Hirvonen, K. 2020. Työohje. Yksilöllinen itsemääräämisoikeussuunnitelma, IMO- Suunnitelma. Joensuu: Siun sote.
- Huuhtanen, K. 2011. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.). 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 49–57.
- Huuhtanen, K. 2011. Merkit ja merkkijärjestelmät. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.). 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 58–63.
- Huuhtanen, K. 2011. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.). 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 12–25.
- Isola, A., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Juvonen, K. 2018. Asiakaslähtöinen työskentely/prosessikaavio. Joensuu: Siun sote vammaispalvelut.
- Kaarto, T. & Turunen, A. 2016. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu työvälineenä mielenterveys- ja päihdekuntoutuksessa. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK). 2018. Asumisen tekoja. Laatukriteerit asumisen arviointiin ja kehittämiseen. <https://verneri.net/asumisen-tekoja/wp-content/uploads/2018/11/asumisen-laatukriteerit-2018.pdf>. 2.11.2021.
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2017. Tuettu päätöksenteko. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/tuettu-paatöksenteko/>. 4.2.2022.
- Kehitysvammaliitto. 2021. Asuminen. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/asuminen/>. 10.11.2021.
- Konola, K., Kekki, S., Tiihonen, P. & Marjamäki, K. 2011. Tulevaisuus omissa käsissä – Miten päämies itse johtaa oman elämänsä ja palvelujensa suunnittelua. Teoksessa Ripatti, P. (toim.). Kehitysvammaisten

- asuminen Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 32–40.
- Kostamo, P., Airaksinen, T. & Vilka, H. 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi – Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Helsinki: Art house Oy.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812.
- Martin, M. & Romakkaniemi, M. 2021. Jaettu toimijuus vammaispalvelujen sosiaalityössä. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 203–234.
- Nurmi-Koikkalainen, P. 2009. Välttämätön apu elämisen mahdollistajana. Näkökulmia vaikeavammaisten henkilöiden asumiseen ja apuun. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Papunet. 2021. Kaupalliset kuvapankit. <https://papunet.net/tietoa/kaupalliset-kuvapankit>. 27.1.2022.
- Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. 2017 (toim.). Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 88–105.
- Ruuska, P. 2019. Huomaa mitä sanon – Etnografinen tutkimus spontaanista AAC-avusteisesta kommunikoinnista. Erityispedagogiikan pro gradu - tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos.
- Seppälä, H. 2017. Erilaiset eväät – Kirja kehitysvammaisuudesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Siun sote. 2021. Siun sote. <https://www.siunsote.fi/siun-sote>. 23.10.2021.
- Siun sote. 2022. Vammaispalvelut. <https://www.siunsote.fi/vammaisten-ja-kehitysvammaisten-palvelut>. 9.2.2022.
- Sivula, S. 2016. Tuettu päätöksenteko lapsen osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden edistäjänä. Teoksessa Pollari, K. & Toivonen, V. (toim.). Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 23–26.
- Teittinen, A. & Rapo, P. 2021. Retoriikka ja argumentaatio kehitysvammalaitoksen hajauttamisessa. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.). Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 235–260.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/asiakassuunnitelma-ja-palvelusuunnitelma#asiakaslatoisyys>. 4.11.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Asuminen. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen>. 29.10.2021.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1999. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Vuori, J. 2022. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>. 24.2.2022.

Åberg, L. 2021. Älyllinen kehitysvammaisuus. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556#s1>. 10.11.2021.

Hei Poikolanpihan väki!

6.4.2022

Olen viimeisen lukuvuoden sosionomiopiskelija Karelia-ammattikorkeakoulusta. Teen tällä hetkellä toiminnallista opinnäytetyötä, jonka aiheena on kehitysvammaisten henkilöiden kommunikoinnin tukeminen omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa.

Tarkoituksena opinnäytetyössäni on yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tukeminen ja edistäminen, sekä asiakasosallisuuden lisääminen Siun soten kehitysvammaisten palveluasumisen yksiköissä. Opinnäytetyön tavoitteena on laatia kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tueksi sellaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia kommunikoinnin menetelmiä sekä apuvälineitä. Kommunikointikansion avulla pyritään edistämään asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tuleamista, sekä omien valintojen ja päätösten tekemistä.

Saavun tekemään tiedonhankintaa Poikolanpihaan kahtena eri kertana huhtikuun aikana. Tapaamiset on mahdollista järjestää myös etänä Teamsin kautta. Ensimmäisellä kerralla tarkoituksena on keskustella yhdessä, millaisia kuvia teidän mielestänne kommunikointikansion eri osa-alueissa tulisi olla. Toisen kerran tarkoituksena on testata kommunikointikansion ensimmäistä versiota käytännössä yksilökeskeisen elämänsuunnitelman kysymyksiin peilaten. Toisen kerran tavoitteena on selvittää, mitä kommunikointikansioon tulisi lisätä ja tulisiko joitain asioita muuttaa tai poistaa.

Opinnäytetyöhön eivät osallistu asiakkaat, vain työntekijät. Osallistuminen ei ole pakollista. Opinnäytetyö on luonteeltaan toiminnallista kehittämistä. Työntekijöiden tai asiakkaiden henkilötietoja ei kerätä tai käytetä missään vaiheessaan opinnäytetyöprosessia. Antamianne näkemyksiä käytetään ainoastaan kommunikointikansion valmistamisen tueksi.

Annan mielelläni lisätietoja koskien tekeillä olevaa opinnäytetyötäni. Olen teihin puhelimitse yhteydessä viikon 15 aikana.

Yhteistyöterveisin

Niko Tanskanen, sosionomiopiskelija

Karelia-ammattikorkeakoulu

1803912@edu.karelia.fi

Kommunikointikansio yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tueksi

Saate kansion käyttäjälle

Tämä kommunikointikansio on laadittu yksilökeskeisen elämänsuunnittelun tueksi Siun soten vammaispalveluiden asiakkaille. Kommunikointikansion tarkoituksena on edistää asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä, sekä omien valintojen ja päätösten tekemistä.

Kansio sisältää valmiin pohjan yksilökeskeiselle elämänsuunnitelmalle, jota voidaan täyttää yhdessä asiakkaan kanssa. Kaikki suunnitelmapohjassa esitetyt asiat ja kysymykset ovat kuvitettuja. Lisänä YKS-työskentelyn tueksi kansiosta löytyy valikoima PCS-kuvia. Kuvat on jaettu yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun liittyviin teemoihin, jotka ovat apuvälineet, arki ja rutiinit, harrastuksen ja vapaa-aika, ihmissuhteet, kommunikointi, terveys ja hygienia sekä tunteet. Asiakas voi osoittaa kuvista suoraan esimerkiksi millaisia apuvälineitä hän käyttää, ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä tai kuinka hän kommunikoi. Kansion ensimmäisessä versiossa kuvien määrää on rajattu. Kuvamateriaalia voi jatkossa tarpeen mukaisesti valmistaa lisää Siun soten käytössä olevalla Boardmaker-ohjelmistolla.

Kommunikointikansion ensimmäisen version suunnitteli ja laati osana toiminnallista opinnäytetyötään sosionomiopiskelija Niko Tanskanen toukokuussa 2022.